

Oponentský posudek diplomové práce Mgr. PETRY PONZEROVÉ „Josef Mocker: Výběrová edice architektovy osobní korespondence“ (ZS 2021)

Vydávání korespondence výrazných uměleckých osobností je zajisté předsevzetí záslužné a pro poznání dotyčné osobnosti vždy užitečné, jakkoli se může na první pohled zdát, že převážným obsahem takové korespondence jsou z valné části záležitosti zcela soukromé. I ty mohou mít význam pro poznání umělcových motivací, profesních rozhodnutí a celkového kontextu, ve kterém posuzujeme jeho dílo. Zároveň právě taková korespondence přispívá k poznání dobového sociálního a kulturního života v prostředí, ve kterém se nejen zkoumaná osobnost – zvláště byla-li i osobností veřejně činnou, a to architekt Mocker bezpochyby byl –, ale také její současníci pohybovali, a stává se tak jako každý ego-dokument cenným historickým pramenem.

Zároveň jde v případě takové edice vždy o disciplínu nelehkou. Nejenže se editor musí vyrovnávat s řadou technických problémů vyplývajících z transkripce textů (a rozhodnutí transkribovat pro tento typ písemného materiálu a dané období jednoznačně schvalují), ale zároveň se v korespondencích – a to bez ohledu na období, z kterého pocházejí – musí vyrovnat s interpretací četných narážek, mnoha často různě zkomolených jmen, a vůbec se zmínkami o dobových realitách, které je třeba ve věcných poznámkách příslušným způsobem osvětlit. Proto je třeba každou takovou ediční práci ocenit.

Z několika fondů uchovávajících části Mockerovy korespondence si autorka vybrala fond Adolfiny Knechtlové (vnučky Adolfa Mockera, Josefova bratra) v Archivu Pražského hradu. Konkrétně jde o 30 dopisů z let 1871 – 1882, a to z celkem 213 položek, které fond v oddílu „Korespondence“ obsahuje. Až na dva dopisy Josefa Schulze se jedná o korespondenci čistě rodinnou. Máme tedy před sebou edici menší části fondu, zvládnutelnou na úrovni diplomové práce. Výběr právě tohoto období ale autorka ne zcela přesvědčivě zdůvodňuje, zejména bych uvítal jednoznačné konstatování, že dopisy z tohoto období vydala v úplnosti (rychlá kontrola v inventáři není možná, protože není uspořádán důsledně chronologicky). Zároveň by bylo užitečné uvést, zda se nějaká další korespondence z tohoto období nachází i v dalších fondech či archivech.

Jako cíl své práce autorka formuluje „odklon od čistě uměnovědného zhodnocení architektovy tvorby ... směrem k pohledu na Josefa Mockera jako postavu historickou“ (s. 11). To je trochu neobratné vyjádření skutečnosti, že ve světle zde vydávané korespondence je možné osobnost architekta spatřit a případně zhodnotit komplexněji, v předivě jeho osobních, lidských vazeb a vztahů. „Postavou historickou“, tedy historicky významnou a zajímavou ovšem zůstává Mocker i tam, kde jej například autorka jeho monografie Taťána Petrasová hodnotí primárně jakožto architekta. Už tedy ve formulaci svého cíle prozrazuje Petra Ponzerová určité obtíže s přesným a výstižným vyjádřením svých myšlenek, což její práci podstatně ubližuje.

Jinou spornou záležitostí je strukturování úvodní části práce. Po vlastním úvodu následuje kapitola nazvaná „Metodologie“. O metodologii v ní ovšem v žádném případě nejde. Úvodem této kapitoly autorka zdůvodňuje výběr časových mezníků své edice, což patří do úvodu. V dalším se pak obsáhle zabývá ediční problematikou s ohledem na rozkolísaný pravopis pisatelů a komentuje jak dosud vydané „ediční zásady“ (Šťovíček, Ebelová), tak praxi řady edic korespondencí 19. století. Ne zcela srozumitelným závěrem těchto úvah je dojem, že si autorka vzala z každé edice nebo příručky něco a zbytečně si tím zkomplikovala

situaci. V každém případě patří ale tyto úvahy do ediční poznámky, kterou částečně duplikují. Konečně třetí část zmíněné kapitoly tvoří zajisté užitečný přehled pramenů a literatury k Josefu Mockerovi a jeho rodině. Ten by ovšem měl být obsahem standardní kapitoly „Prameny a literatura“, kterou v této práci postrádáme. Takže jakkoli obsahuje „metodologická“ kapitula množství užitečných informací, ať pátrám, jak pátrám, o „metodologii“ v ní nic nenacházím. On totiž není ani důvod k tomu, aby se metodologie v tomto typu práce nějak blíže rozebírala, protože jádrem je edice, a její metodologii je vysvětlení příslušného edičního postupu a techniky.

V třetí kapitole čtenář pookřeje. V jednotlivých podkapitolách věnovaných sourozencům a dalším příbuzným Josefa Mockera ukazuje autorka, že je náhle schopná psát poměrně živým a čtivým jazykem. Při líčení životních osudů a kariér osob z rodin Mockerových i z rodiny Mockerovy choti využila řadu dalších pramenů a takto vzniklé medailony pak cenným způsobem přibližují užší rodinné prostředí, z kterého architekt vzešel a které také sám nemálo ovlivňoval a formoval, například péčí o rozvoj mladší generace. Chválím rovněž důraz na další rodinné podnikatelské aktivity, zejména na cítolibskou cihelnu. Užitečnost těchto nových poznatků si dokonce mohla autorka čerstvě ověřit (díky spolupráci s arch. Petrem Chotěborem), když přispěla ke stavební historii Nového proboštství na Pražském hradě při příležitosti jeho aktuální rekonstrukce (našly se tam cítolibské cihly).

Podkapitola o samotném Josefu Mockerovi je ovšem až příliš stručná. Je pochopitelné, že autorka nechtěla opakovat fakta, která ve své práci shromáždila Taťána Petrasová, nicméně zevrubnější pohled na Mockerovy aktivity v období, které zahrnuje následná edice, by určitě nebyl zbytečný. Celá první část této podkapitoly je namísto toho jakousi mozaikou útržkovitých informací o Mockerově mládí, o práci v thunovské stavební kanceláři i následné spolupráci s Jednotou pro dostavění chrámu sv. Víta a jmenování dómským architektem. Další část podkapitoly je pak věnována schwarzenberské stavební kanceláři v Mockerových rodinných Cítolibech (u Schwarzenberků pracoval Josefův bratr Adolf) a seznamuje nás s několika tam působícími staviteli. Celá tato nedlouhá pasáž (kapitola 3.6.) působí celkově chaoticky a bezradně, jako by autorka tak úplně nevěděla, o čem všem tu chce psát; navíc některé údaje o příbuzných se zde zbytečně opakují.

Poměrně značný prostor je věnován písemnému jazykovému projevu Josefa Mockera (kapitola 3.7). To zdůvodňuje autorka mimo jiné tím, že „Mockerovy dopisy jsou svědectvím obrozeneckého hnutí na Lounsku, v Praze, ve Vídni a jejím okolí“ (s. 62). Tomuto tvrzení příliš nerozumím, je však jistě chvályhodné, že si autorka více všimá vydávaného materiálu i po stránce jazykové. Opírá se přitom – kromě vlastních postřehů – zvláště o regionální literaturu; k serióznějšímu pohledu na problematiku jí ale chybí potřebný nadhled a znalost příslušné literatury (viz např. sborník *Místo národních jazyků ve výchově, školství a vědě v habsburské monarchii 1867-1918*). Hovoří-li o jazykových „chybách“ v Mockerových dopisech, není zřejmé, k jaké jazykové normě tyto „chyby“ vztahuje. Určitá nejistota v ortografii byla u pisatelů, kteří neměli možnost absolvovat středoškolské vzdělání v češtině, zcela obvyklá. Také úvahy o „poněmčení“ některých vesnic na Lounsku na základě působení učitelů (s. 63) nepovažuji za možné. Jistěže úloha učitelů byla klíčová pro (ne)osvojení zmiňovaného pravopisu, ale představa, že by mohli způsobit během několika let změnu běžně užívaného komunikačního jazyka v obci (což rozumím pod pojmem „poněmčení“), mi nepřipadá reálná. Nevím také, co si představit pod sdělením o studiích dětí Adolfa Mockera „na německých pensionátech“ (s. 68). Nepochybně podstatnou roli v jazykové komunikaci hrálo zavedení samosprávy na obecní a okresní úrovni. Některé dílčí

skutečnosti, které se samosprávy týkají, sice autorka jednotlivě uvádí (ustavení jednacního jazyka na lounské radnici), ale kdovíproč se s pojmem samospráva, pro léta po roce 1860 tak zásadním, v práci nesetkáme (hovoří se tu jen o „obecních představených“); přitom se autorka mohla opřít například o Hlavačkovy práce s řadou příkladů ze sousedního Podřipska. Celá kapitola tedy obsahuje řadu důležitých a pro práci relevantních postřehů, opět ale hodně neuspořádaně a bez potřebného nadhledu.

Ediční poznámka je poměrně rozsáhlá, což je určitě dobře a svědčí to o tom, že autorka se snažila zásady své ediční práce promýšlet. Konkrétní transkripční úpravy popisuje důkladně, což je též zcela na místě. Bohužel ale i zde zarazí některé povážlivé formulace. „Metoda transkripce ... byla použita pro dosažení určité standardizace psaného projevu Mockerova tak, aby byl srozumitelný badatelům na poli rozkolísaného českého jazyka z doby druhé poloviny 19. století“ (s. 70). Jen v tomto jediném souvětí vystoupí hned několik problémů najednou. Za prvé: čeština poslední třetiny a zejména sklonku 19. století rozhodně nebyla rozkolísaná. Rozkolísaný byl pravopis mnoha pisatelů, který mnohem více než dnes podléhal jejich ústnímu projevu. Za druhé: „badatele na poli českého jazyka“, tedy bohemisty, nikdo z nás historiků či archivářů transkripce nepotěší, protože přece jen transkripce „smaže“ některé individuální znaky pisatele, jež mohou mít pro filologa informační hodnotu. A konečně: definovat transkripci jako „standardizaci“ také není v pořádku. „Standardizovat“ jakýkoli individuální písemný projev by znamenalo důsledně jej „přepsat“ podle určité platné normy (ať už dnešní či dobové). To ale účelem transkripce není – ta naopak zachovává v maximální míře individuální znaky písemného projevu, a editor upravuje pouze to, co důsledně uvede v ediční poznámce. Dále mě zarazil výraz „signovaný“ (dopis), používaný ve smyslu „podepsaný“. Máme sice například signovaná umělecká díla, ale v archivářské terminologii značí výraz „signování“ jednoznačně „opatření (archivní) signaturou“. Jde tedy v daném kontextu o zavádějící pojem. Dobovou jazykovou normu či pravidla není možné nazývat „dobovými zvyklostmi“; zvyklost není závazná, a na jiných místech se, nota bene, autorka výslovně odvolává na „dobovou normu“. Podivné je i konstatování, že „pravopisné chyby ... představují specifikum písemného projevu Mockerova“.

Samotná edice je zpracována solidně a poznámkový aparát je pečlivý, i když snad místy až příliš komplikovaný. V textových poznámkách považuji však za zbytečné „obhajovat“ některé dnes nezvyklé tvary tím, že odpovídají dobové normě. Je nakonec jedno, jestli jsou výrazem dobového úzu nebo individuálním projevem pisatele; důležité je, že bychom je měli v obou těchto případech zachovat (což tedy autorka činí, a to je podstatné).¹ Ve věcných poznámkách je zbytečné opakovaně uvádět dlouhé odkazy na webové adresy; ostatně v seznamu literatury je uvádí v oddílu „Internetové zdroje a databáze“ znovu, a na tomto místě samozřejmě správně. Dostí kuriózní je také uvádění GPS souřadnic u zmiňovaných lokalit, z velké části navíc obecně známých. Naopak velice chválím připojení osobního a místního rejstříku.

Ani vědecký aparát v závěru práce není úplně standardní. K seznamu pramenů by možná bylo účelné připojit i „vydané prameny“ (např. ty ze série „Fontes historiae artium“), ale je možné akceptovat – vzhledem k jejich malému počtu – i jejich zařazení mezi literaturu. Rozdělení seznamu literatury na literaturu dobovou a literaturu sekundární není důsledné

---

¹ Navíc touto hyperkorektností může zbytečně docházet k dalším chybám, když například hned v první jazykové poznámce na s. 78, jež se týká tvaru „bratří“ autorka chybně uvádí, že „dnešní čeština zná variantu bratří pouze v nominativu plurálu. Skutečností je, že tvar se dnes užívá pouze jako genitiv plurálu (Náměstí bratří Synků, Památník bratří Čapků apod.).

(ani účelné), navíc není jasné, kudy vede časová hranice. Přitom v oddílu „Literatura dobová“ najdeme převážně slovníky a konverzační příručky, které by mohly mít samostatný oddíl. Je ovšem potěšitelné, že autorka s dobovými slovníky v této míře pracovala.

Závěrem shrnuji: diplomová práce Petry Ponzerové trpí ve své textové části koncepční nejasnostmi a také po jazykové stránce je jí možno mnohé vytknout (viz ještě seznam několika přehlédnutí na konci posudku). Problémem jsou především četná nepřesná, či snad nepromyšlená, a tím zavádějící vyjádření, jak na ně bylo výše poukázáno. Je samozřejmě povinností oponenta na tyto nedostatky poukázat, a tím spíše to platí u práce diplomové, při jejímž koncipování už má každý autor/ka jisté zkušenosti s odborným psaním. Na druhé straně oceňuji solidní úroveň ediční části diplomové práce. Edice vybraných Mockerových dopisů byla smyslem a cílem této práce, a s přihlédnutím k této skutečnosti navrhuji hodnotit stupněm velmi dobrá.

V Praze 30. ledna 2022

doc. PhDr. Zdeněk Hojda, CSc.

Drobnější lupy a přehlédnutí:

S. 9 „*obsáhlý tvůrčí rozsah*“

s. 28 Josef Mocker v dopise švagru Cífkovi: „*Jsem dnes dobrého hovoru ...*“

s. 39 v souvislosti s Marií a Julií, dcerami Adolfa Mockera, se hovoří o *sestřenicích* namísto o neteřích

s. 39 v citaci z Mockerova dopisu Adolfovi opakovaně *Einspränner* namísto Einspänner

s. 49 synovec Svatopluk pracoval prý „u knížete *Lobkowitzkého*“

s. 50 v kapitole o Františku Hýrovi: „jedna z jeho podnikatelských *iniciací*“

s. 53 jedna z větví rodu Mockerů měla „*překročit Krušnohoří*“

s. 62 „odraz diletantismu či *ignorace*“

s. 62 „mezi dvěma *rovně* postavenými dopisovateli“

s. 72 kolísání výrazů číslovka/číslice, nelze „*řadová číslice*“

s. 75 „čárky *nadbývající*“

s. 76 Někde jde i o zřejmě špatné pochopení textu. Ve větě „Listiny odstupší podepsala matka ...“ považuje autorka tvar „odstupší“ za přechodník. Je to sice tvar i dobově chybný, ale přechodník to rozhodně není, význam je pravděpodobně „listiny o odstoupení ..“